

Türkiye’de Asgari Ücretin Araçsallaştırılması: 2002-2022 Dönemi Üzerine Bir İnceleme

Mehmet Atilla GÜLER¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, maguler@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6910-2134

Öz: Asgari ücret, bir ülkede refah seviyesini belirleyen temel göstergeler arasında yer alır. 19. yüzyılın son döneminde Anglo-Sakson ülkelerinde başlayan ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından dünya geneline yayılan asgari ücret uygulaması, serbest piyasa koşullarında emek ve sermaye arasındaki bakımsız güç ilişkisiyle belirlenen ücretlerin bu niteliğinin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Bu anlamda asgari ücret, devlet müdahalesiyle, müdahalenin kapsamının genişlemesiyle ve sosyal devletin kurumsallaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de asgari ücret, dünyadaki eğilimle benzer şekilde 1950’li yıllarda yasal bir zemine oturtulmuştur. İlk aşamada bölgesel ve sektörel düzeyde yürütülen asgari ücret uygulaması, 1970’lerde bu u yerini ulusal düzeyde belirleme yöntemine bırakmıştır. Belirtilen dönemde Türkiye’de asgari ücret, sosyal bir nitelik kazanmıştır. Buna karşılık 1980’li yıllar, neo-liberal düzenleme biçiminin egemen hale gelmesine bağlı olarak, Türkiye’de asgari ücretin sosyal niteliğinin aşındığı, asgari ücret başta olmak üzere tüm ücret biçimlerinin baskı altına alındığı ve ücretlerle satın alma gücü arasındaki bağın kopartıldığı bir süreci işaret eder. Asgari ücretin araçsallaştırıldığı bu dönem, 2000’lerin başında yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal gelişmelerin de etkisiyle iyiden iyiye hızlanmıştır. Çalışmada Türkiye’de asgari ücretin araçsallaştırılma süreci, 2002-2022 dönemini kapsayan betimleyici göstergelerden hareketle somutlaştırılmıştır. İncelenen dönemde, reel asgari ücret düzeyi artmasına rağmen, bu ücret düzeyine ilişkin diğer tüm göstergeler olumsuz bir seyir izlemiştir. Ortalama ücret düzeyinin asgari ücret seviyesine yakınsaması, ücretliler içerisinde asgari ücretle çalışanların oranının artması, asgari ücretteki artış oranının belirli dönemlerde enflasyonun gerisinde kalması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluk sorununun aşılması yönünde yapısal dönüşümlerin gerçekleşmemesi, çalışma kapsamında ulaşılan bulgulardan bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Asgari ücret, araçsallaştırma, sosyal devlet

Jel Kodları: J01, J31, J83

Instrumentalization of the Minimum Wage in Turkey: A Review on 2002-2022

Atıf: Güler, M. A. (2023). Türkiye’de Asgari Ücretin Araçsallaştırılması: 2002-2022 Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 155-171. <https://doi.org/10.30586/pek.1296552>

Geliş Tarihi: 12.05.2023
Kabul Tarihi: 26.08.2023

Telif Hakkı: © 2023. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: The minimum wage is among the basic indicators that determine the level of welfare in a country. The minimum wage practice, which started in the Anglo-Saxon countries in the last period of the 19th century and spread to the whole world after the Second World War, enabled the disappearance of this quality of wages determined by the asymmetrical power relation between labor and capital in free market conditions. In this sense, the minimum wage is directly related to the state intervention, the expansion of the scope of the intervention and the institutionalization of the welfare state. The minimum wage in Turkey was established on a legal basis in the 1950s, like the trend in the world. The minimum wage practice, which was carried out at the regional and sectoral level in the first stage, left its place to the method of determination at the national level in the 1970s. In the specified period, the minimum wage gained a social character in Turkey. On the other hand, the 1980s marked a process in which the social nature of the minimum wage was eroded, all wage forms, especially the minimum wage, were suppressed, and the link between wages and purchasing power was severed due to the neo-liberal mode of regulation becoming dominant. This period, in which the minimum wage was instrumentalized, accelerated with the effect of the economic, social, political, and legal developments in the early 2000s. In the study, the instrumentalization process of the minimum wage in Turkey has been embodied by the descriptive indicators covering the 2002-2022 period. Despite the increase in the real minimum wage level in the analyzed period, all other indicators regarding this wage level followed a negative course.

Some of the findings reached within the scope of the study are the convergence of the average wage level to the minimum wage level, the increase in the rate of employees with minimum wage among wage earners, the fact that the rate of increase in the minimum wage falls behind inflation in certain periods, ensuring justice in income distribution and overcoming the poverty problem.

Keywords: Minimum wage, instrumentalization, welfare state

Jel Codes: J01, J31, J83

1. Giriş

Kapitalist düzende ücretler, klasik iktisadın ilkelerinin geçerli olduğu kuruluş döneminde, üretim faktörlerinden biri olan emeğin yaratılan gelirden aldığı payın maddi karşılığı olarak değerlendirilmiştir. Klasik iktisada göre ücretler, işçinin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak bir düzeyde belirlenir. Ücretlerin belirlenmesi piyasa koşullarında işgücü arzı ile talebinin bulunduğu noktada gerçekleşir. Bu ücret düzeyi, doğal ücret olarak tanımlanır. Doğal ücret, emeğin fiyatı olup işçilerin yaşamasına ve neslini sürdürmesine olanak veren bir tabanı işaret eder. Açıklanan ilkelerin geçerli olduğu dönemde ücretler, emeğin metalaştırıldığı bir düzlemde saptanmıştır.

Asgari ücret ilk kez, 19. yüzyılın son döneminden itibaren Anglo-Sakson ülkelerinde uygulama alanı bulmuştur. Asgari ücretin belirlenmesi, doğrudan devlet müdahalesini içerdiğinden klasik iktisadın doğal ücret yaklaşımının reddedilmesi anlamına gelir. Asgari ücret uygulaması, emeğin meta dışı hale getirilmesinin öncü aşamalarından birini oluşturur. Asgari ücretin kurumsallaşması, işçi sınıfının uzun yıllar süren mücadelesinin bir sonucudur. Bu niteliğiyle asgari ücret, emek ve sermaye arasındaki mücadelenin en önemli yansımalarından biridir.

Asgari ücret, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çeşitli uluslararası belgelerle güvence altına alınmıştır. Bu noktada Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından Bildirge ve Sözleşme düzeyinde hazırlanan normlar ile İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Avrupa Sosyal Şartı ve Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi öne çıkan düzenlemeleri oluşturur. Asgari ücret, sıralanan uluslararası belgelerin yanında ulusal düzeyde gerçekleştirilen düzenlemelerle *otuz görkemli yıl* veya *Altın Çağ* adı verilen dönemde çok sayıda ülkede anayasal güvenceye kavuşmuştur.

Asgari ücret, devlet müdahalesiyle belirlenebilecek ve güvence altına alınacak en az düzeyi işaret ettiğinden özellikle enflasyonist baskıların yükseldiği dönemlerde daha önemli hale gelir. Günümüz Türkiye'sinde sürmekte olan kriz koşulları, düşük ücretli işçiler üzerinde orantısız etkiler yaratarak ücrete bağlı eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de asgari ücretin yasal bir güvenceye kavuşması, dünya genelindeki eğilimle benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşebilmiştir. Asgari ücretin belirlenmesi yönündeki ilk irade, 1923 İzmir İktisat Kongresi ile ortaya koyulmuş ve 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunu'nda asgari ücret konusunda bir nizamnamenin çıkartılmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Buna rağmen, ilgili düzenleme ancak 1951 yılında Asgari Ücretlerin Tespitine Yönelik Müteallik Yönetmelik'in yayınlanmasının ardından yürürlüğe konulabilmiştir. Yönetmelikle birlikte, 1967 yılına kadar Türkiye'de asgari ücret, bölgesel düzeyde ve yerel komisyonlar tarafından belirlenmiştir. Bu tarihte 931 sayılı İş Kanununun kabulü ile asgari ücretin merkezi bir komisyon tarafından bölgesel olarak belirlenmesi ilkesi benimsendiği yeni bir anlayışa geçilmiştir. Bu anlayış 1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu'nda da sürdürülmüştür. 1974 yılından başlayarak, açıklanan uygulama yerini asgari ücretin merkezi bir komisyon tarafından ulusal düzeyde belirlendiği güncel yönetime bırakmıştır.

Türkiye'nin 24 Ocak 1980 Kararları ve bunu izleyen 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ile bir neo-liberal dönüşüm sürecine girdiği bilinmektedir. Dönüşüm sürecinde ücret artışları baskı altına alınmış, emeğin yaratılan gelirden aldığı pay azaltılmış, ortalama

ücret seviyesi asgari ücrete yaklaştırılmış ve yoksullukla mücadelede öne çıkması gereken bu ücret düzeyinin yoksulluğun yeniden üretilmesine neden olduğu bir yapının temelleri atılmıştır.

Belirtilen dönüşüm 24 Ocak 1980 Kararları ile başlamakla birlikte, 2000'li yıllar bu bakımdan önemli bir aşamayı işaret eder. İlk olarak, bu dönemde Türkiye ekonomisi 1997-2007 yıllarını kapsayacak şekilde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası tarafından salık verilen programlarda tasarlanan anlayışla yönetilmiştir. İkincisi, 2002 yılında yaşanan iktidar değişikliği ekonomik ve sosyal açıdan neo-liberal düzenleme biçimiyle uyumlu politikaların yürütülmesini hızlandırmıştır. Üçüncüsü, 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu'nun kabul edilmesiyle Türkiye işgücü piyasasını esneklik yaklaşımıyla bütünleştirmeyi amaçlayan en kapsamlı yasal değişiklik yapılmıştır. Özetlenen bu sürecin ardından Türkiye'de asgari ücret, işgücü piyasasında güvencesizliğin yaygınlaştırılması amacıyla bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Araçsallaştırma sürecinin asgari ücrete ilişkin çeşitli göstergelerle somutlaştırılması mümkündür. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak asgari ücret kavramı, asgari ücretin belirlenme yöntemleri ve etkileri açıklanmış, bunun arkasından 2002-2022 dönemini kapsayacak şekilde asgari ücretin araçsallaştırılmasını somutlaştıran göstergeler değerlendirilmiştir.

2. Asgari Ücret Kavramı

2.1. Tanımı ve Tarihsel Arka Planı

Asgari ücret, emek-sermaye ilişkilerini düzenlemek için geliştirilmiş evrensel bir araçtır. Bu niteliğiyle asgari ücret, sosyal devletin düzenleme işlevini somutlaştıran araçların başında gelir. Sosyal devlet, işgücü piyasalarına üretim araçları mülkiyetinin sağladığı güçle piyasaya egemen olan sermaye karşısında sayıca çoğunluktaki emek arasında bir düzen kurmak amacıyla müdahalede bulunur. Bu müdahale, sermayenin sınırsız gücünü dengelemek için emeğin korunması ile kendini gösterir. Düzenleme, yalnızca yasal ve yönetsel bir denge arayışıyla sınırlı değildir. Düzenlemenin temelini, emeğin çıkarlarını koruyup geliştirmek için işçi sınıfının verdiği mücadele oluşturur.¹

Kapitalist düzende ücretler, çok sayıda işlevi yerine getirmesi beklenen temel bir ekonomik ve sosyal gösterge olarak değerlendirilir. Bu bakımdan asgari ücret, rekabetçi bir düzende belirlenen ve dibe doğru yarıyı sınırlayan bir düzeyi işaret etmesi nedeniyle önem taşır. Ayrıca asgari ücret, işçilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde, onların toplumsal yaşama katılımlarını sağlayacak bir geçim düzeyini de işaret eder (Dingeldey vd., 2021, s. 9). Bu bağlamda, emek sömürsünün önlenmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele ve ücret farklılıklarının daraltılması asgari ücret uygulamasının temel amaçları arasında sıralanır (Korkmaz, 2004, s. 30).

Asgari ücretin bölüşüm ve üretim ilişkileri konusunda iki görevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, işçi sınıfının kendisini fiziksel ve toplumsal olarak yeniden üretebilmesinin şartlarının ve gereklerinin belirlenmesidir. İkinci olarak asgari ücret, işçi sınıfının mücadelesi açısından yasal ve siyasi bir eşiği temsil eder. Gerçekten bir ülkede asgari ücret anlamını ne kadar kaybederse, işçi sınıfının yasal ve siyasi mücadelesi de o kadar anlamsız hale gelmektedir (Bahçe vd.; 2011, s. 71-72).

Kapitalizmin tarihinde asgari ücret konulu ilk yasal düzenleme 1894 yılında Yeni Zelanda'da yapılmıştır. Bunun ardından sırasıyla Avustralya'nın Victoria eyaletinde (1896) ve Birleşik Krallık'ta (1909) asgari ücrete ilişkin yasalar çıkartılmıştır. Bu dönemde yürürlüğe konulan asgari ücret uygulamalarının ortak noktası, görece az sayıda işçi kategorisinin kapsama alınması ve asgari ücretin güvencesiz olarak nitelendirilen kesimlerin korunmasını amaçlayan bir araç olarak tasarlanmasıdır. Ayrıca bu dönemde asgari ücretin sosyal taraflar arasında ücret pazarlıkları kurumsallaştığında aşamalı olarak kaldırılacak geçici bir önlem olarak düşünüldüğü belirtilmektedir. Yaklaşık kırk yıl boyunca süren bu mantık, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yerini sosyal devletin

¹ Sosyal devlete ilişkin bu eksende yapılmış bir değerlendirme için bkzn. Güler, 2020.

çatısı altında güvence altına alınan bir yaklaşıma bırakmış, böylece hem asgari ücretin yasal olarak tanımlandığı ülkelerin sayısı artmış, hem de bu ücretin amaçları değişime uğramıştır (ILO, 2016: 7).

Bir yaklaşıma göre asgari ücret, “uygar ve çağdaş bir toplum içinde yaşayan ortalama bir işçinin ve ailesinin olağan gereksinimlerini karşılayan bir ücret” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanım bağlamında asgari ücret, işçiye ailesi ile yaşadığı toplumda kabul edilebilecek bir yaşam düzeyini garanti etmelidir (Talas, 1976: 60). Öte yandan bir başka tanımda ise asgari ücret bir yandan işçiye sosyal açıdan uygun bir yaşam düzeyi sağlarken diğer yandan işverenleri daha düşük ücret ödemekten alıkoyan zorunlu nitelikli bir ücret olarak nitelendirilir. Bu tanıma göre asgari ücret, çalışanların mesleki vasıf derecesine veya yapılan işin niteliğine bakılmaksızın, zorunlu ihtiyaçları en az seviyede karşılamayı amaçlamakta, belirlenen tutarın altında işçi çalıştırmayı hukuki olarak yasaklamaktadır. Bir diğer ifadeyle, işçi ve işveren taraflarının, yasal olarak belirlenen asgari ücret düzeyinin altında bir bedelle sözleşme yapma özgürlüğü bulunmamaktadır (Kutal, 1965, s.57).²

Asgari ücret, kuruluşundan itibaren ILO'nun çeşitli yöntemlerle merkeze aldığı konular arasında yer alır. Örgütün 1919 tarihli Anayasasında, evrensel ve kalıcı barışın ancak sosyal adalete dayanması halinde kurulabileceği görüşünden hareketle, yeterli geçim ücretinin sağlanması da dahil olmak üzere, çalışma koşullarının acilen iyileştirilmesi gerektiği konusunda çağırıda bulunulmuştur. İkincisi, 1944 yılında yayınlanan Filadelfiya Bildirgesi'nde çalışan ve korunmaya gereksinimi bulunan herkes için asgari geçim ücretinin önemine değinilmiştir. ILO ayrıca 1928 ve 1970 tarihli iki farklı sözleşmesiyle doğrudan asgari ücrete odaklanan iki belge hazırlamıştır. Örgütün uygun iş gündemini somutlaştıran ve 2008 yılında yayınlanan Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi'nde, Filadelfiya Bildirgesi ile ilgili sözleşmelerde geliştirilen asgari ücret yaklaşımı tekrarlanmıştır (ILO, 2016, s. 8).

ILO'nun 1928 tarihli ve 26 sayılı Asgari Ücret Belirleme Yöntemleri Sözleşmesine göre taraf ülkeler, asgari ücreti kendi ulusal mevzuatları çerçevesinde belirlemekle, bu ücret düzeyinin doğru bir biçimde uygulandığına dair gerekli önlemleri almakla ve raporlama faaliyetleri yürütmekle yükümlü tutulmuşlardır. 1970 yılına gelindiğinde, 26 sayılı ILO Sözleşmesinin eksik ve açık yanlarını ortadan kaldırmak amacıyla bu sözleşmeden daha geniş bir koruma sağladığı düşünülen 131 sayılı Asgari Ücret Tespit Sözleşmesi hazırlanmıştır. Sözleşme, onaylayan üye devletleri şu hususları sağlayan bir asgari ücret sistemi kurmaya teşvik etmektedir: i) Geniş bir uygulama kapsamı ve istisnaların en aza indirilmesi; ii) Asgari ücreti sistemli bir şekilde düzenleyecek yapıların oluşturulması; iii) Sosyal taraflarla tam istişare ilkesinin kabulü; iv) Sistemin tasarımı ve işleyişinde sosyal tarafların eşit olarak temsili; v) Asgari ücretin, ekonomik faktörlerin yanı sıra işçilerin ve onların ailelerinin ihtiyaçlarını da dikkate alacak şekilde belirlenmesi; vi) Asgari ücretin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacak gerekli önlemlerin alınması.³

ILO (2016, ss. 3-4), asgari ücreti bir işverenin çalışanlara belirli bir süre içinde yaptıkları iş için ödemesi gereken ve toplu sözleşme veya bireysel sözleşmelerle azaltılamayan ücret düzeyi olarak tanımlar. Asgari ücretin amacı, işçilerin aşırı düşük ücretlere karşı korunmasıdır. Bu bağlamda asgari ücret, herkesin ekonomik gelişmeden adil ve hakkaniyetli bir pay almasına ve korumaya gereksinmesi bulunan kesimlerin asgari geçim düzeylerinin belirlenmesine yardımcı olur. Asgari ücret aynı zamanda yoksullukla mücadele edilmesi ve eşitsizliğin azaltılması konularında temel bir politika aracı olarak değerlendirilir.

Asgari ücretin güvence altına alındığı bir diğer uluslararası düzenleme, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir (1948). Bildirgenin 23. maddesinde, çalışan herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde adil ve elverişli

² Bu tanımlamalar, asgari ücretin kapsamına dair iki farklı görüşün varlığını ortaya koymaktadır. Farklılık, belirlenecek asgari ücret düzeyinin tekil olarak işçinin mi yoksa çoğul olarak işçiyle birlikte bakmakla yükümlü olduğu ailesinin mi ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğiyle ilgilidir. Açıklanan farklılık, ILO belgeleri başta olmak üzere çeşitli uluslararası düzenlemelerde karşılık bulmaktadır.

³ https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C131 Erişim: 27.10.2022

ücretlendirilme hakkı olduğu belirtilmiş, ihtiyaç halinde bu hakkın başka sosyal koruma yollarıyla destekleneceği vurgulanmıştır.⁴ Benzer bir yaklaşım, 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde de tekrarlanmış ve bu belgenin 7. maddesinde taraf devletlere işçilerin kendilerine ve ailelerine saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak bir ücretin verilmesini güvence altına alması gerektiği belirtilmiştir.⁵ Asgari ücretin uluslararası düzeyde düzenlendiği bir diğer belge Avrupa Sosyal Şartı'dır (1961). Şartın adil ücret hakkı başlıklı 4. maddesinde⁶, önceki iki Sözleşme ile benzer şekilde, çalışanların kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkının tanınması gerektiği vurgulanmıştır.⁷

Asgari ücret, Avrupa Birliği (AB) düzeyinde de çeşitli belgeler aracılığıyla güvence altına alınmıştır. Birliğin 1989 tarihli İşçilerin Temel Sosyal Hakları Şartı'nda asgari ücretin işçilere uygun bir yaşam standardına sahip olmalarını sağlayacak düzeyde güvence altına alınma öngörülmüştür.⁸ Öte yandan, Örgütün 2017 tarihli Avrupa Sosyal Haklar Sütunu başlıklı belgesinde ise asgari ücret yaklaşımı genişletilerek, işçilere kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeterli asgari ücretin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre asgari ücret, çalışan yoksulluğunu önleyici bir nitelik taşımalıdır. Ayrıca ücretlerin belirlenmesinde sosyal tarafların özerkliğine saygı gösterilmeli, şeffaflık ve öngörülebilirlik değerlerine dikkat edilmelidir.⁹

2.2. Asgari Ücretin Belirlenme Yöntemleri

Asgari ücretin belirlenmesi oldukça tartışmalı bir süreçtir. Bu süreçte işçi ve işveren sendikaları ile hükümet temsilcilerinin yanı sıra, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri gibi farklı aktörlerin etki alanı, stratejileri ve güç kaynakları önemli hale gelmektedir. Öte yandan, asgari ücret, hangi yöntemle belirlenirse belirlensin toplumsal ve politik bir uzlaşımın sonucu olarak değerlendirilir (Dingeldey vd., 2021, ss. 1-2).

ILO'nun 2016 tarihli *Asgari Ücret Politika Rehberi* uyarınca Örgüte üye ülkelerin yüzde 92'sinde yasal asgari ücret uygulaması mevcuttur. Buna bağlı olarak, asgari ücret uygulamasının geçerli olduğu ülkelerde iki genel eğilimden söz edilebilir. Bunlardan ilki, asgari ücretin yasalarla veya toplu pazarlıkla belirlenmesidir. İkinci eğilim, asgari ücretin yalnızca toplu pazarlıkla saptanmasıdır. Bu eğilimler kapsamında ILO'ya (2016, ss. 3-4 ve ss. 26-27) göre asgari ücret yasalar aracılığıyla, yetkili makamların kararıyla, ücret kurullarıyla veya konseyleriyle ya da mahkeme kararlarıyla belirlenebilmektedir. Örgüte üye ülkelerin yüzde 90'ında ilk yöntem kullanılırken geriye kalan yüzde 10'luk grupta ise toplu sözleşmeler asgari ücretin belirlenmesinde kullanılan tek mekanizmadır. Danimarka ve İsveç, ikinci yöntemin tek mekanizma olarak kullanıldığı ülkelerin başında gelmektedir.

ILO'nun ikili yaklaşımından farklı olarak AB ülkelerinde asgari ücretin belirlenmesinde dört farklı yöntemin kullanıldığı belirtilmektedir. Bunlar; asgari ücretin hükümet tarafından sendikalara danışılarak belirlenmesi, asgari ücretin ulusal düzeyde toplu sözleşmelerle saptanması, sektörlere göre farklılaşan asgari ücretin toplu sözleşmelerle güvence altına alınması, tüm işçileri kapsayacak toplu sözleşmelerin imzalanması biçiminde sıralanmaktadır. Bunların yanında geçmişte, İrlanda ve İngiltere özelinde, asgari ücretin yalnızca ücret seviyesinin düşük olduğu sektörler için belirlendiği örneklerle de rastlanılmaktadır (Yılmaz ve Terzi, 2006, s. 123).

2.3. Asgari Ücretin Etkileri

Sosyal devletin kurumsallaştığı gelişmiş ülkelerde asgari ücretlilerin hem bu ücret düzeyinden hem de ek devlet yardımlarından faydalandıkları bilinmektedir. Sosyal devletin yeteri kadar kurumsallaşmadığı ülkelerde ise çalışmadan elde edilen kazançlar genellikle tek gelir kaynağı olduğundan asgari ücret düzeyi ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki vardır (Dingeldey vd., 2021, s. 10).

⁴ <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> Erişim: 02.11.2022.

⁵ <https://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf> Erişim: 02.11.2022.

⁶ <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf> Erişim: 02.11.2022.

⁷ Türkiye, sıralanan bu üç uluslararası belgenin tarafı olmakla birlikte Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesine çekince koymuştur.

⁸ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51be16f6-e91d-439d-b4d9-6be041c28122/language-en/format-PDF> Erişim: 02.11.2022.

⁹ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf Erişim: 02.11.2022.

Asgari ücret, ücretlerin belirlenmesi için salt bir alt sınır olmanın ötesinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyini ve hükümetlerin ekonomi politikası ile sosyal politikaya bakışını somutlaştıran bir araç olarak değerlendirilmektedir. Asgari ücret düzeyi, yaşamlarını bu ücretle sürdürmek zorunda kalanların oranına bağlı olarak etkiler yaratır. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerde asgari ücretin sosyo-ekonomik etkilerinin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük olduğu belirtilmektedir (Sayın, 2019, s. 1878).

Asgari ücretin ekonominin geneli üzerinde çok çeşitli etkileri bulunmaktadır. İstihdam ve işsizlik, ortalama ücretler, enflasyon, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı, asgari ücretin etkilerinin çok yönlü olarak görüldüğü göstergeleri oluşturur. Bunlar içerisinde en tartışmalı etki alanı istihdam ve işsizliktir. Gerçekten kimi çalışmalarda asgari ücret ile istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiye dair negatif etkilere rastlanırken kimi çalışmalarda ise pozitif sonuçlar elde edilmiştir. Bu noktada, zaman serisi temelli çalışmalarda negatif etkilerin, geniş gruplarla yapılan çalışmalarda ise pozitif etkilerin öne çıktığı belirtilmektedir (Özdemir vd., 2012, s. 41).

Günümüzde sermaye birikim sürecini tüm boyutlarıyla yönetme gücüne sahip olan neo-liberal düzenleme biçiminin en önemli savlarından biri, genelde ücretlerin, özelde ise asgari ücretin yüksek oranda artırılmasının beraberinde istihdamda daralmayı ve işsizlikte artışı getireceğidir. Buna göre, asgari ücretin yüksek tutulması kayıtlı sektördeki istihdamı artıracak, kayıt dışı istihdamı yaygınlaştıracak ve işgücü maliyetlerini düşürmeyi hedefleyen sermayeyi caydırıcı bir etki yaratacaktır (Türcan Özşuca, 2004, s. 9). İçinde bulunduğumuz dönemde *genel doğru* olarak kabul gören bu yaklaşım, nicel açıdan sorgulanmaya muhtaçtır. Asgari ücretin istihdam düzeyini olumsuz yönde etkileyeceğine dair savın tam rekabet piyasası koşullarının geçerli olduğunu savunan iktisadi anlayış tarafından ileri sürüldüğü unutulmamalıdır. Bu görüşte asgari ücretin bir sosyal koruma aracı olmaktan çok istihdamı azaltıcı yönde etkide bulunduğu iddia edilmektedir. Buna karşılık, işgücü piyasalarında eksik rekabetin ve monopsoncu anlayışın söz konusu olduğunu belirten yaklaşımlara göre asgari ücret ile istihdam arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Güven vd., 2011, s. 147).

Asgari ücretin ekonomik ve sosyal açıdan en önemli etkisi, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve yoksullukla mücadeledir. Ancak asgari ücretin yalnızca yasal düzeyde tanımlanması belirtilen etkileri yaratmak için yeterli değildir. ILO, asgari ücret politikasının hangi koşullar altında gelir eşitsizliğini azaltabileceği sorusunu üç temel faktörden hareketle yanıtlamaktadır. Bunlar; asgari ücretin yasal kapsamının ve uyumluluk düzeyinin genişletilmesi, yeterli bir asgari ücret düzeyinin belirlenmesi ve bu belirlenimde işgücü piyasasının yapısının ve yararlanıcıların özelliklerinin dikkate alınması, bir başka deyişle asgari ücretlilerin gelir dağılımının en alt kesiminde yer aldığının unutulmamasıdır. Bu bağlamda uygulanan politikalar, yasal kapsamın ve uyumluluğun artırılmasına, dengeli bir asgari ücret düzeyinin belirlenmesine, kayıt dışı ekonomiden kayıtlı ekonomiye geçişin teşvik edilmesine, istihdam yaratılmasına ve verimliliği artırmak için gerekli önlemlerin alınmasına odaklanmalıdır (ILO, 2020, s. 89).

3. Türkiye’de Asgari Ücretin Araçsallaştırılması

Araçsallaştırma, öne çıkartılan konunun hedeflenen sonuca ulaşılması için kullanılması anlamını taşır. Bu çerçevede araçsallaştırma, üretim sürecinde emek gücünün, sermaye tarafından kullanılması biçiminde açıklanabilir. Kapitalizmin temel bir özelliği olan araçsallaştırma, işçi sınıfının emek gücü ve ihtiyaçları üzerindeki kontrolünü zayıflatır. Bu durum beraberinde toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesini getirir. Marx’a göre araçsallaştırma, kapitalist toplumlarda işçi sınıfına özgü bir sorundur. Araçsallaştırma yoluyla sermaye, işçi sınıfı üzerindeki baskıyı artırmış olur. Araçsallaştırma ile ayrıca, sermaye birikimi başta olmak üzere uzun vadeli iktisadi süreçlerin anlaşılması daha olanaklı hale gelir. Bu bağlamda, Marx’ın sermaye döngüsü analizinde olduğu gibi, işçilerin sermaye tarafından nasıl araçsallaştırıldığı ve emek gücünün ne ölçüde metalaştırıldığı önemli bir tartışma alanı olarak belirginleşir (Marx, 2006, s. 151; Harvey, 2015, s. 167).

Türkiye’de asgari ücret, 24 Ocak 1980 Kararlarından başlayarak, işgücü piyasasında güvencesizliğin yaygınlaştırılması için bir araç olarak kullanılmıştır. Araçsallaştırmanın gerekçesi, Türkiye ekonomisini neo-liberal düzenleme biçimiyle bütünleştirme düşüncesidir. Belirtilen doğrultuda, Türkiye’de anılan kararlarla başlayan asgari ücretin araçsallaştırılma süreci; ücretler genel düzeyinin baskı altına alınmasıyla, emeğin gayri safi yurt içi hasıladan (GSYH) aldığı payın azaltılmasıyla, asgari ücretin ortalama ücret seviyesine getirilmesiyle, bu ücret düzeyinin yoksullukla mücadeledeki rolünün sınırlı kalmasıyla, istihdam edilenler içerisinde asgari ücretlilerin payının her geçen yıl artmasıyla ve seçim dönemlerine denk düşen artışlarla kendini göstermiştir. Araçsallaştırma, 24 Ocak 1980 Kararları ile başlamış, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile bu kararların uygulanması olanaklı kılınmış, 2000’li yıllardaki ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki gelişmelerle nihai halini almıştır.

24 Ocak 1980 Kararlarının üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar; devalüasyonlar ve kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi aracılığıyla fiyat denetimlerinin kaldırılması, IMF ve Dünya Bankası tarafından yapısal uyum programları ve askeri yönetim koşullarında şekillenen emek karşıtlığıdır. Sıralanan politikaların tamamı, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin çizdiği demokrasi dışı koşullarda uygulama alanı bulmuştur. Bu bağlamda, 1982 Anayasasından başlayarak, toplu iş ilişkilerini düzenleyen yasalar örgütlenme ve toplu pazarlık özgürlüğünü kısıtlayacak şekilde yeniden düzenlenmiş, toplu sözleşme düzeni askıya alınmış, sınıf örgütleri ve sınıf mücadelesi baskılanmıştır. Açıklanan koşullar altında Türkiye’de reel ücretler düşerken, enflasyonla mücadelede düşük ücret politikasının tercih edilmesinin sonucu olarak ücret artışlarıyla fiyatlar arasında planlı dönemde kurulan bağ kopartılmıştır (Boratav, 2007, ss. 147-148).

1982 Anayasası, değişen mantığın temel görünümünden birini oluşturur. Anayasa’da devletin sosyal niteliği korunmakla birlikte, *çalışma hakkı ve ödevi* başlıklı 49. maddede alınacak tedbirlerin kapsamı yaşam seviyesinin yükseltilmesi, çalışmanın hayatının geliştirilmesi için çalışanların ve işsizlerin korunması, çalışmanın desteklenmesi, işsizliği önlemek için gerekli ortamın sunulması ve çalışma barışının sağlanması biçiminde sıralanmıştır. *Ücrette adaletin sağlanması* konusunu düzenleyen 55. maddede ise devletin çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gereken tedbirleri alacağı vurgulanmıştır. Asgari ücret konusunda ise çalışanların geçim şartları kadar ülkenin ekonomik durumunun da göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Talas’a (1992, s. 243) göre tüm bu düzenlemeler, ücretlerin belirlenmesinde insan onuruna yakışır bir yaşam seviyesinin sağlanması ilkesini reddederek 1961 Anayasasına kıyasla önemli bir gerilemeyi işaret etmektedir. Açıklanan mantık çerçevesinde Türkiye’de 1980-1989 döneminde ücretler, demokrasi dışı ve baskıcı politikaların etkisiyle belirlenmiştir. Bu dönemde hükümetler, kamu kesimi ücretlerinin ve asgari ücretin reel olarak azaltılması ile sendikal hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını merkeze alan bir yaklaşım benimsemişlerdir (Erdoğan, 2014, s. 13).

Türkiye’de 1990’ların ilk yarısı, 1989 yılının Bahar aylarından itibaren başlayan ve yıl sonu itibarıyla Zonguldak Büyük Madenci Grevi ile en üst seviyesine ulaşan işçi eylemlerinin bir sonucu olarak reel ücretlerde 1980’li yıllara kıyasla görece artışların yaşandığı bir dönem olarak belirginleşir. Bununla birlikte, 1994 yılında yaşanan kriz nedeniyle aynı yıl yürürlüğe konulmaya çalışılan 5 Nisan Kararlarında ile 1980’lerin başında tasarlanan düzenleme anlayışı tekrarlanmıştır. Kararlar; kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesini, sosyal güvenlikte kamu yükünün hafifletilmesini ve aktüeryal dengesinin sağlanmasını hedefleyen kararlar ile sosyal güvenlik başta olmak üzere çeşitli alanlarda piyasalaştırmayı içermektedir (Yentürk ve Kepenek, 2009, ss. 583-584).

5 Nisan 1994 Kararlarını izleyen süreçte Türkiye ekonomisi 10 yıl aşkın bir süreyle IMF ve Dünya Bankasınca tasarlanan programlar aracılığıyla yönetilmiştir. Bu programlar uyarınca, Türkiye işgücü piyasasının yeterince *esnek* olmadığı, 1475 sayılı İş Kanunu’nun değişen koşullarla örtüşmediği ve *çağın gereklerine uygun* bir kanun için hazırlık sürecine girilmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu, bu sürecin

bir çıktısıdır (Yücesan-Özdemir ve Özdemir, 2008: 108). Yeni Kanunla bir yandan Türkiye işgücü piyasası sayısal esneklik başta olmak üzere tüm esneklik türleriyle bütünleşirken (Erdut, 2003, ss. 145-146) diğer yandan asgari ücret konusunda yeni tartışmalar gündeme gelmeye başlamıştır.

Asgari ücret, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39. maddesine göre, iş sözleşmesi ile çalışan her türlü işçi için geçerlidir. Asgari ücretin belirlenmesi konusunda yasal yetki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından oluşturulacak Asgari Ücret Tespit Komisyonuna aittir. Komisyon, en geç iki yılda bir toplanır. Komisyonun karar alma biçimine ilişkin usul ve esaslar ayrı bir yönetmelikle belirlenmiştir. Bu niteliğiyle 4857 sayılı İş Kanunu'nda, önceki düzenlemedeki asgari ücretin kapsadığı işçilere dair ayırım sorunu aşılırken, uygulama esasları bakımından daha dar bir kapsam benimsenmiş ve geçmişte Kanunla belirlenen yetkileri yönetmelik düzeyine indirgenmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun kabulünün ardından Türkiye'de asgari ücretin belirlenmesi, *istihdamın artırılması için asgari ücretlerin yüksek olmaması gerektiğini* savunan neo-liberal düzenleme biçimi doğrultusunda şekillenmiştir. Kanunun hazırlanma süreciyle benzer şekilde, asgari ücrete dair yaklaşımda da IMF ve DB tarafından yürütülen programlar etkili olmuştur. Bu durum aynı zamanda Türkiye'de asgari ücreti ciddi bir politik tartışma konusu haline getirmiştir. Dönemin genelinde sosyal politikanın taraflarının asgari ücrete yaklaşımları belirgin şekilde farklılaşmıştır. Bu doğrultuda hükümet temsilcileri, asgari ücretin belirlenmesinde uluslararası normlara uyulduğunu¹⁰, ücretlerdeki artışın istihdamı koruyacak şekilde gerçekleştirildiğini, mevcut ekonomik koşulların gözetildiğini, asgari ücretin işverene olan maliyetinin azaltıldığını ve bazı aktif işgücü piyasası politikası önlemlerinden yararlanan kişilere asgari ücrete endekslenen ödemeler yapıldığını belirtmişlerdir. Sermayeyi temsil eden örgütler, asgari ücretin işverene maliyetinin arttığını, bu durumun enflasyon, işsizlikle mücadele¹¹ ve rekabet gücünün artırılması gibi hedeflere uymadığını savunmuşlardır. Son olarak işçi sendikaları ise net asgari ücret artışlarının resmî kurumlar tarafından belirlenen asgari geçim düzeyinin dahi altında kalması nedeniyle hükümet temsilcileri ve sermaye örgütlerince dile getirilen olumsuz etkilerin yaşanmasının mümkün olmadığına dikkat çekmişlerdir (Öçal ve Korkmaz, 2019; Aslan, 2019, s. 145).

2002-2022 döneminde öne çıkan bir diğer gelişme, asgari ücretin bir toplumsal uzlaşma konusu olmaktan çıkmasıdır. Dönemin genelinde asgari ücret düzeyinin belirlenmesinde oybirliğinin sağlandığı yıl sayısı yalnızca 5'tir. Komisyonunda işçi sınıfını temsil eden Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) 16 kez hükümet temsilcileri ile işveren temsilcilerinin belirlediği asgari ücret düzeyine muhalefet etmiştir. Aynı dönemde işveren sınıfı yalnızca 2003 ve 2015 yıllarındaki komisyon kararlarına muhalefet şerhi koymuştur (DİSK-AR, 2021, s. 17).

İncelenen dönemde asgari ücret ile ilgili öne çıkan bir diğer konu, bu ücret düzeyinde yaşanan artışlarla seçimler arasındaki ilişkidir. Kahveci ve Pelek (2021, s. 104), 2002-2018 dönemine ilişkin olarak yaptıkları çalışmada, Türkiye'de seçim dönemine girilmiş olmasının asgari ücret artışlarını olumlu yönde etkilediğini, böyle dönemlerde belirlenen asgari ücret artışının genel ortalamanın üzerinde gerçekleştiğini saptamışlardır.

2002-2022 döneminde yaşanan tüm bu gelişmeler, Türkiye'de asgari ücret ile ilgili çeşitli sorun alanlarının belirginleşmesine neden olmuştur. Öğretide asgari ücretle ilgili sorun alanları; asgari ücretin yalnızca işçinin şahsını içerecek şekilde belirlenmesi ve ailesinin hesaba katılmaması, artış oranının enflasyona endekslenmesi, asgari ücret seviyesinin ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz olması, asgari ücretin belirlenmesinde bölgesel farklılıkların gözetilmemesi, kayıt dışı ekonominin olumsuz etkileri, toplu

¹⁰ Hükümet temsilcileri tarafından ileri sürülen bu iddianın geçerliliği tartışmalıdır. Türkiye, asgari ücret konusunda ILO Uzmanlar Komitesi tarafından çeşitli dönemlerde hazırlanan raporlarda 131 sayılı Sözleşmenin onaylanmaması, asgari ücretin kapsamı konusundaki yetersizlikler, denetim sorunları ve değişen çalışma koşullarına uyumun sağlanamaması gerekçeleriyle eleştirilmiştir (Sayın, 2019, ss. 1904-1905).

¹¹ Güven vd. (2011) yaptıkları çalışmada 1969-2008 yılları arasında Türkiye'de asgari ücret ile istihdam arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Yazarlar bu çalışmalarında ayrıca asgari ücret-istihdam ilişkisine yönelik olarak yapılan nicel çalışmalarda nitelsiz işgücüne veya sektörlere yoğunlaşan çalışmalarda iki değişken arasında negatif ilişkinin görüldüğünü, buna karşılık ulusal düzeyde yapılan çalışmalarda pozitif bir ilişkinin ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

pazarlık sisteminden kaynaklanan sorunlar, asgari ücretten alınan yüksek vergi oranları¹² ve uluslararası normlara aykırılıklar biçiminde sıralanmaktadır (Kutal, 2007, s. 59-63; Akgül, 2016, s. 96).

Yukarıda sıralanan konulardan bölgesel asgari ücrete ayrıca dikkat çekmek gerekir. Türkiye’de bölgesel asgari ücret, sermaye sınıfının bir talebidir. 2000’lerin ortalarından başlayarak sermaye örgütleri, iller arasında gelir dağılımında var olan dengesizlik, asgari ücretin satın alma gücündeki farklılaşma ve yerel uygulamanın rekabeti artıracığı gerekçeleriyle, bölgesel asgari ücreti gündeme getirmiştir. Bölgesel asgari ücrette illerin gelişmişlik düzeyleri ile işgücü piyasası koşulları birlikte değerlendirilir. Bu bağlamda, her il veya bölge için ayrı bir ücret düzeyi belirlenir. Bölgeler ve sektörler arasında gelişmişlik düzeyi bakımından eşitsizliklerin bulunduğu durumlarda asgari ücretin ulusal düzeyde belirlenmesinin ücret politikasını adaletten uzaklaştırdığını belirten görüşler mevcuttur (Gül Yücel, 2019, s. 351). Buna ek olarak, asgari ücretin bölgesel düzeyde belirlenmesinin sosyal amaçlara ulaşmayı engellediği, sektörel belirlenimin ise eşitsizliklere neden olacağı belirtilmektedir. Buna karşılık, asgari ücretin ulusal düzeyde tek tip olacak şekilde belirlenmesinin yararları; ülke genelinde geçerli bir ücret tabanının oluşturulması, sistemin uygulanmasının, denetiminin ve koordinasyonunun kolaylaştırılması, kalkınma politikalarının uyumlulaştırılması, bölgesel asgari ücret farklılıklarının azaltılması ve işverene ücret yönetimi konusunda kolaylıklar sağlanması biçiminde sıralanmaktadır (Sayın, 2019, s. 1897-1898).

4. 2002-2022 Dönemine İlişkin Bazı Göstergeler

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de asgari ücretin son 20 yıllık gelişiminin nicel boyutu betimleyici göstergelerle ortaya konulacaktır. Betimleyici araştırmalarda mevcut durumun ve gerçeklerin anlatılması söz konusudur. Bu araştırmalarda, bir olayın, durumun ya da olgunun ayrıntılı bir şekilde tanıtılması ve açıklanması hedeflenir (Seyidoğlu, 2003: 26-27). Çalışmada bu doğrultuda; reel asgari ücret endeksi, asgari ücretin ABD doları cinsinden gelişimi, net asgari ücret-TÜİK asgari geçim düzeyi ilişkisi, asgari ücrette ve ortalama ücretlerde yaşanan reel artış ile enflasyon oranı arasındaki ilişki, istihdam edilenler içerisinde asgari ücretlilerin oranı, asgari ücret-kişi başına düşen GSYH ilişkisi ve Kaitz endeksine¹³ ilişkin sonuçlar incelenmiştir. Buna geçmeden, Türkiye işgücü piyasasının genel yapısının somutlaştırılması bakımından bazı temel göstergelerin ortaya konulması uygun olacaktır¹⁴:

- Türkiye’de 2022 yılı için kaydedilen işsizlik oranı yüzde 10,4; istihdam oranı ise yüzde 47,5’tir. 2002-2022 yılları arasında işsizlik oranının ortalaması yüzde 11 iken istihdam oranı içinse aynı değer yüzde 44,2 olarak hesaplanmıştır. Bu halde Türkiye; İspanya, Yunanistan, Slovakya, Kosta Rika ve Kolombiya’nın ardından işsizlik oranının en yüksek olduğu altıncı OECD ülkesi konumundadır. Ayrıca Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük istihdam oranına sahip ülke durumundadır. Tüm bunlara ek olarak, OECD ülkeleri arasında istihdam oranının yüzde 50’nin altında gerçekleştiği tek ülke de Türkiye’dir.
- TÜİK Gelir Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları uyarınca, 2009-2022 yılları arasında nüfusun en yoksul yüzde 20’lik kesiminin gelirden aldığı pay yüzde 5,6’dan yüzde 6,1’e yükselmiştir. Nüfusun en zengin yüzde 20’lik kesiminin payı ise yüzde 47,6’dan yüzde 46,7’ye gerilemiştir. Bu durum, görece bir düşüşü işaret etmekle birlikte, gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından yapısal bir dönüşüm anlamı taşımamaktadır. Yine aynı araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye’de görel

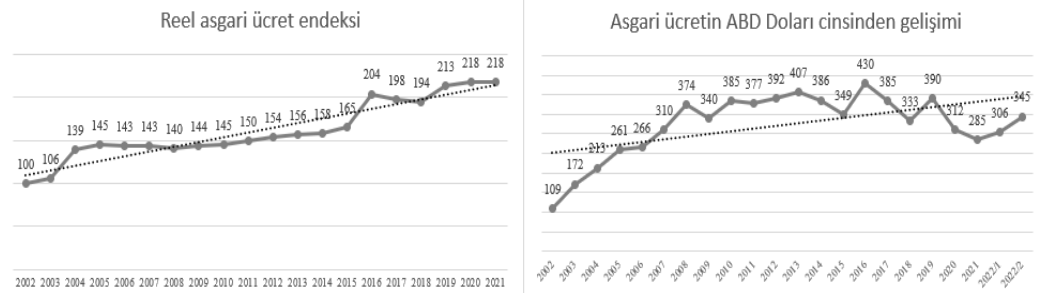
¹² Açıklanan sorun alanları içerisinde aşılabilen tek konu asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıdır. 2000’lerin ortasından itibaren hem emek örgütleri hem de muhalefet partileri tarafından sıklıkla dile getirilen bu talep, 2022 yılından itibaren karşılık bulmuş ve asgari ücret vergi dışı bırakılmıştır.

¹³ Kaitz endeksi, 1970 yılında Hyman Kaitz tarafından hesaplanmış bir değerdir ve yasal asgari ücretin ortalama ücrete oranını ifade eder. Bu hesaplama yöntemine göre ortalama gelirdeki artış Kaitz endeksinde bir düşüşe yol açacağından endeks değeri 0’a yaklaştıkça olumlu, 1’e yaklaştıkça ise olumsuz bir gelişim söz konusu olacaktır (Chen ve Toulings, 2021, s.2). ILO’nun da vurguladığı gibi (2020, s.110) Kaitz endeksi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde asgari ücret seviyesinin belirlenmesinde veya güncellenmesinde giderek daha fazla öne çıkan bir gösterge haline gelmektedir

¹⁴ Bu başlıkta yer alan bulgulara ilişkin değerler ve veri kaynakları çalışmanın ekinde tablo halinde sunulmuştur.

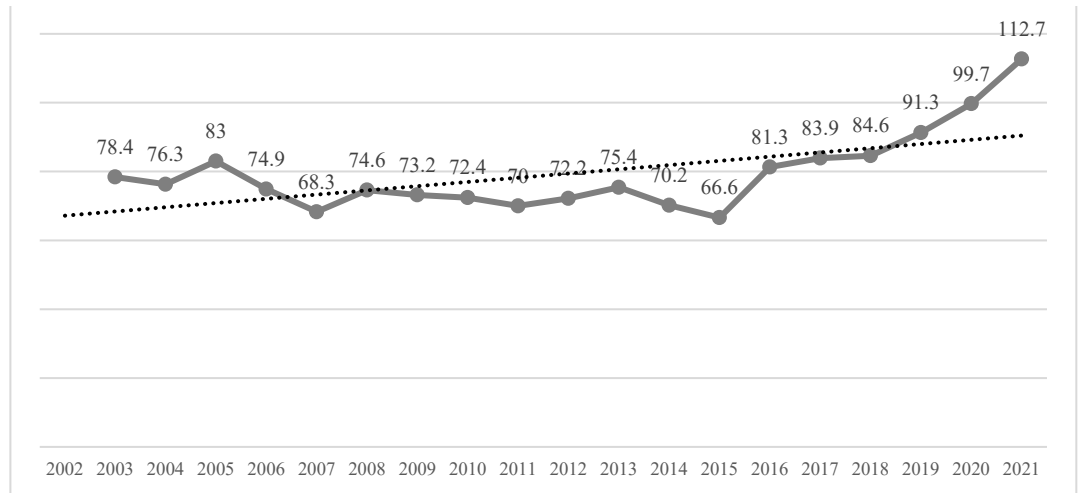
yoksulluk oranı 2009'da yüzde 16,9'dan yüzde 14,4'e gerilemiştir. Araştırma sonuçları ayrıca Türkiye'ye ilişkin Gini katsayısı değerinin 2009 yılında 0,415'ten 2021'de 0,401'e gerilediğini göstermektedir.

- OECD verilerine göre 2002-2020 yılları arasında Türkiye'de sendikalaşma oranı, yüzde 11,9'dan yüzde 9,9'a gerilemiştir. Dönemin genelinde sendikalaşma oranı ortalaması yüzde 9 düzeyindedir. Buna göre Türkiye, OECD düzeyinde Estonya'nın ardından (yüzde 7,9) sendikalaşma oranının en düşük olduğu ülke konumundadır. Aynı dönemde toplu pazarlığın kapsamında yer alanların ortalaması ise yüzde 8,1 olmuştur.

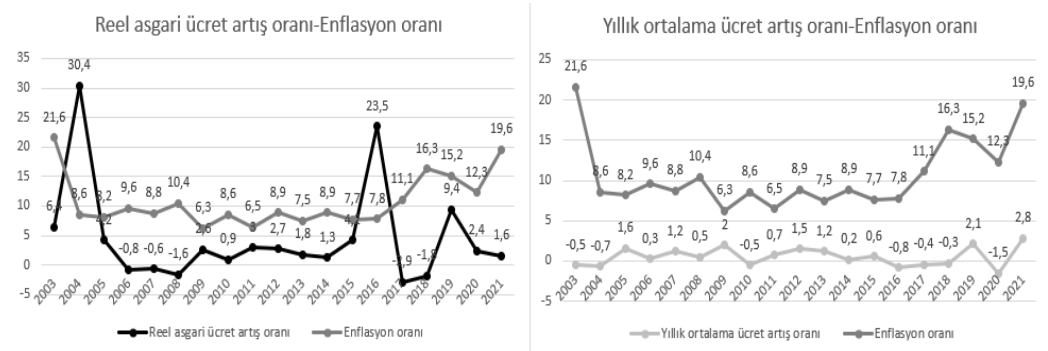
Şekil 1. Türkiye'de Reel Asgari Ücret Endeksi ve Asgari Ücretin ABD doları Cinsinden Gelişimi, 2002-2021

Türkiye'de reel asgari ücret, 2002=100 endeksine göre 2002-2021 yılları arasında belirgin bir artış göstermiştir. Artış oranı 2004 yılında oldukça yüksek düzeyde gerçekleşirken izleyen 10 yıllık süreçte görece düşük kalmıştır. Buna karşılık, özellikle 2016 yılından itibaren reel asgari ücret, istisnai bir yıl (2018) dışında ciddi oranda artmıştır. Asgari ücretin ABD doları cinsinden gelişimi, 2002-2022 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. Gerçekten dönemin başında 109 ABD doları olan asgari ücret, 2008 yılına dek ciddi bir artış göstererek 374 ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren asgari ücretin ABD doları cinsinden karşılığı yatay bir seyir izleyerek genel bir gerileme eğilimine girmiştir. Reel asgari ücret ile benzer şekilde 2016 yılı, asgari ücretin ABD doları karşılığının belirgin şekilde arttığı bir dönemi işaret etmekle birlikte, incelenen göstergeye ilişkin değer 2016-2022 döneminde sürekli olarak azalmıştır.

Şekil 2. Türkiye'de Net Asgari Ücret-TÜİK Asgari Geçim Düzeyi İlişkisi, 2002-2021

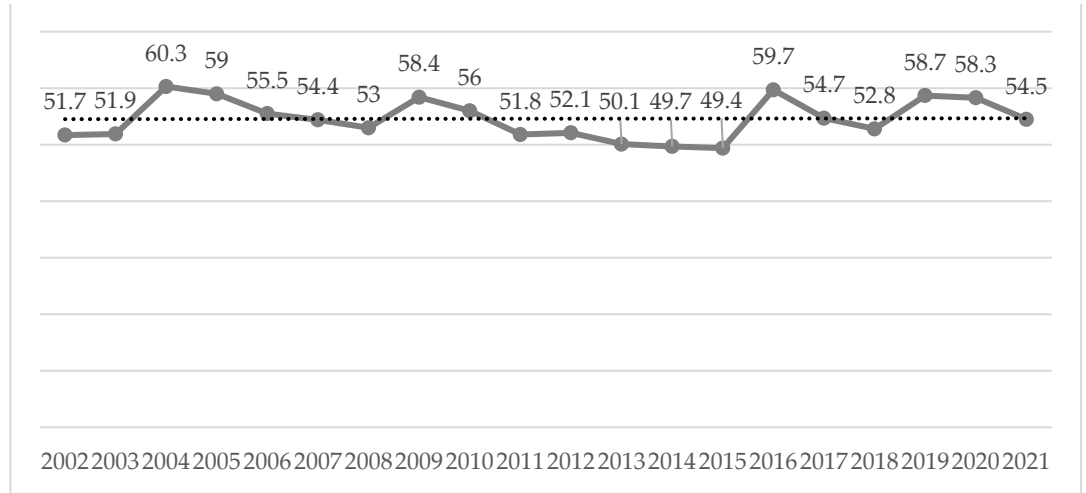
Türkiye’de asgari ücretin belirlenmesinde TÜİK tarafından Asgari Ücret Tespit Komisyonuna asgari geçim düzeyi önerisinin sunulması yasal bir zorunluluktur. 2002-2022 döneminde TÜİK tarafından önerilen asgari ücret düzeyi ile Komisyon tarafından belirlenen asgari ücret karşılaştırıldığında, genel bir uyumsuzluğun varlığı açık şekilde göze çarpmaktadır. 2001 yılında net asgari ücretin TÜİK asgari geçim düzeyine oranı yüzde 78,4 iken bu oran 2015 yılına dek genel bir düşüş eğilimiyle yüzde 66,6’ya kadar gerilemiştir. Bu tarihten itibaren TÜİK önerisiyle asgari ücret düzeyi arasında görece bir denge sağlanmış ve her iki değer 2020 yılında neredeyse başa baş noktasına gelmiştir. 2022 yılında ise TÜİK önerisi ilk kez aşılmış ve net asgari ücretin TÜİK asgari geçim düzeyine oranı yüzde 112,7 olmuştur. TÜİK, 2021 yılında Komisyona bir öneri yapmaktan kaçınmış, yalnızca asgari ücretin belirlenmesinde enflasyon oranının dikkate alınması gerektiğini vurgulayan bir tavsiyede bulunmuştur.

Şekil 3. Türkiye’de Reel Ücretler ve Enflasyon, 2003-2021

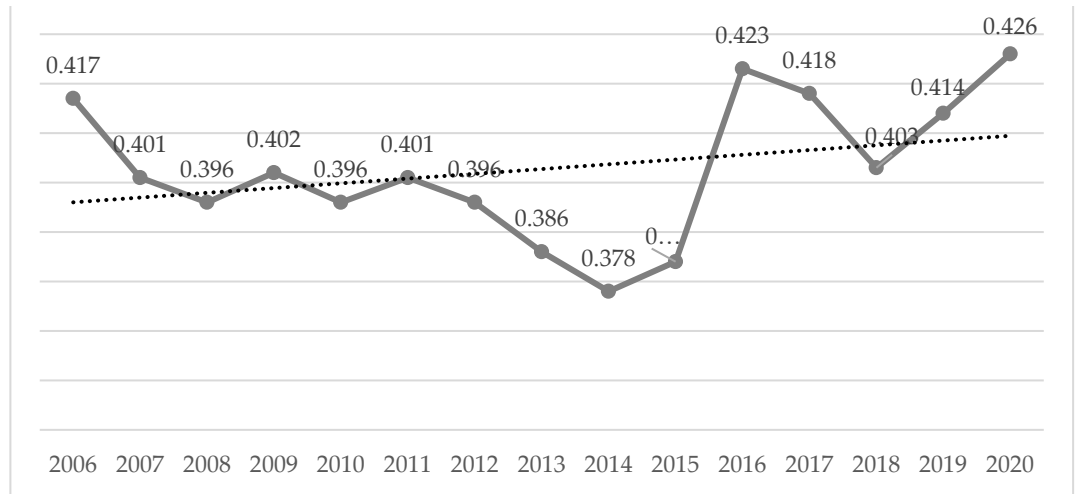
Sonuçlar, Türkiye’de enflasyon oranıyla reel asgari ücret artış oranı ve yıllık ortalama ücret artış oranı arasındaki uyumsuzluğu açık şekilde ortaya koymaktadır. 2003-2021 yılları arasında Türkiye’de reel asgari ücret artış oranı 2004 ve 2016 yıllarındaki istisnalar dışında sürekli olarak enflasyon artışının gerisinde kalmıştır. Öte yandan, yıllık ortalama ücret artış hızının enflasyonun üzerinde gerçekleştiği bir dönem ise yoktur. Bunlara ek olarak, yıllık ortalama ücret artış hızı dönemin genelinde reel asgari ücret artış hızının gerisinde kalmıştır. Tüm bu koşullar altında, incelenen dönemde enflasyon oranı yıllık ortalama yüzde 12,4 olarak kaydedilirken reel asgari ücret artış hızı yüzde 4,6 ve yıllık ortalama ücret artış oranı ise yüzde 0,5 olarak hesaplanmıştır.

Asgari ücret düzeyi ile ortalama ücretler arasındaki ilişkiyi somutlaştıran çok sayıda veriye rağmen, Türkiye’de toplam ücretliler içerisinde asgari ücretlilerin payını belirlemek oldukça güçtür. Bu durum, kurumsal açıdan yayınlanan verilerdeki tutarsızlıklardan ve uygulamadaki sorunlardan ileri gelmektedir. İlk olarak, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre asgari ücretlilerin toplam ücretliler içerisindeki oranı yüzde 50’nin üzerindedir. Buna karşılık, uygulamada çalışanların bir kısmının gelirleri asgari ücretin üzerinde olduğu halde asgari ücretten sigortalandıkları bilinmektedir. İşverenler, işgücü maliyetlerini düşürmek adına eksik ücret bildiriminde bulunmaktadır. İkincisi, SGK kayıtları yalnızca kayıtlı işgücüne odaklanmaktadır. Anılan hesaplamada kayıt dışı işgücü dikkate alınmamaktadır. Bu konuda TÜİK Hane halkı İşgücü Anketi (HİA) mikro veri setleri üzerinden yapılan hesaplamaların daha uygun olduğu belirtilmektedir (Aslan, 2019, ss.142-143). Öğretide bu yöntemle yapılmış çeşitli araştırmalar mevcuttur. Kahveci ve Pelek’in (2021) çalışmasına göre Türkiye’de 2018 yılı itibarıyla asgari ücretlilerin toplam ücretliler içerisindeki oranı yüzde 22,3’tür. Aslan (2019), bu oranı 2017 yılı için geçerli olacak biçimde yüzde 21,6 olarak hesaplamıştır. DİSK-AR tarafından 2020 yılı için yapılan hesaplamalarda asgari ücret ve altında aylık gelir elde edenlerin oranının yüzde 33,8 ve asgari ücretin yüzde 10 fazlasının altında sigortalananların oranının ise yüzde 48,8 olduğu belirtilmektedir. Yine DİSK-AR’ın hesaplamalarında, Türkiye’de asgari ücretin aylık ferdi maaş ve ücret gelirine oranı 2005-2020 yılları arasında düzenli şekilde artarak yüzde 46’dan yüzde 58’e yükselmiştir (DİSK-AR, 2021, s.24).

Şekil 4. Türkiye’de Asgari Ücretin Kişi Başına Düşen GSYH’ye Oranı, 2002-2021

Türkiye’de asgari ücretin kişi başına düşen GSYH’ye oranı 2002-2021 yılları arasında anlamlı bir artış göstermemiştir. 2002 yılında yüzde 51,7 düzeyinde kaydedilen bu oran, dönemsel bir artışla 2004’te yüzde 60,3’e yükselmişse de izleyen yıllarda genel bir düşme eğilimi göstermiş ve 2014-2015 döneminde yüzde 50’nin altına kadar inmiştir. Bu tarihten itibaren başlayan dalgalı seyir, asgari ücretin kişi başına düşen GSYH’ye oranını ancak yüzde 54,5 seviyesine yükseltebilmiştir. Dönemin geneli için kaydedilen ortalama oran, yüzde 54,6 ile son yıl için ulaşılan orana oldukça yakındır.

Şekil 5. Türkiye’de Kaitz Endeksi, 2006-2020

Kaitz endeksi sonuçları, Türkiye’de asgari ücretin ortalama ücretlere oranının 2006-2019 yılları arasında genel olarak gerilediğini, buna karşılık 2015 yılından itibaren yaşanan ciddi artışla endeks değerinin 0,378’den 0,426’ya yükselerek incelenen dönem içerisindeki en olumsuz düzeye ulaştığını göstermektedir. Bu durum, Türkiye’de asgari ücretin ortalama ücret seviyesine yaklaştığını belirten tezleri destekler bir nitelik taşımaktadır.

5. Sonuç

Yoksulluk ve eşitsizlikle mücadelenin en önemli araçlarından biri olan asgari ücret sınıf mücadelesi sonucunda emek ve sermaye arasında varılan uzlaşının da yansımasıdır. Zaman içerisinde asgari ücret, bu ücret düzeyinin uluslararası normlar doğrultusunda belirlendiği ülkelerde en büyük toplu pazarlık mekanizmalarından biri haline gelmiştir. Dibe doğru rekabeti sınırlayan asgari ücret, ILO normları başta olmak üzere uluslararası düzeyde hazırlanan çok sayıda belge ile güvence altına alınmış bir haktır. ILO, asgari

ücreti yüz yıldan uzun bir süredir çalışma yaşamının en önemli konularından biri olarak merkezileştirirken aynı kapsamda olmamakla birlikte asgari ücret, AB'nin de önem verdiği konular arasında yer almaktadır.

Türkiye'de 1951 yılı itibariyle başlayan asgari ücret uygulaması çeşitli sorunlara sahiptir. Ülkemizde asgari ücret 1951-1967 yılları arasında bölgesel düzeyde ve yerel komisyonlarca belirlenmiştir. 1969-1974 döneminde bu uygulamadan vazgeçilerek asgari ücretin bölgesel düzeyde ancak merkezi bir komisyonla belirlendiği bir yapı kurulmuştur. 1974 yılından itibaren ise asgari ücretin merkezi bir komisyon tarafından ulusal düzeyde belirlendiği bugünkü uygulamaya geçilmiştir.

Uygulamanın 1951-1960 yıllarına karşılık gelen sürecini değerlendirecek sınırlı sayıda gösterge, liberal ekonomi politikalarının benimsendiği bu dönemde, bölgesel ve sektörel asgari ücret uygulamasının çeşitli eşitsizliklere neden olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, 1961-1980 yılları arasında asgari ücret, hem dönemin genelinde benimsenen planlı kalkınma anlayışının hem de belirlenme yöntemlerinde yaşanan değişimlerin sonucunda sosyal bir nitelik kazanmıştır. Bu nitelik, 24 Ocak 1980 Kararlarıyla birlikte yerini asgari ücretin araçsallaştırılmasına bırakmıştır. Gerçekten Türkiye'de asgari ücret, anılan kararlardan başlayarak neo-liberal düzenleme biçimi doğrultusunda tasarlanan çeşitli uygulamalarla araçsallaştırılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen göstergeler, 2002-2022 döneminde Türkiye'de asgari ücretin araçsallaştırılmasını farklı boyutlarıyla ortaya koymaktadır. Bu noktada net asgari ücret düzeyi, reel asgari ücret hızının ortalama ücretler ve enflasyonla ilişkisi, asgari ücretle çalışanlar ile Kaitz indeksinin gelişimi ve asgari ücret-kişi başına düşen GSYH ilişkisi konularındaki göstergeler dikkat çekicidir.

Türkiye'de Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen net asgari ücreti TÜİK tarafından önerilen asgari geçim düzeyinin altındadır. Bir başka ifadeyle Komisyon, devletin resmi kurumu tarafından belirlenen ve temel yaşamsal ihtiyaçlarla özdeşleşen asgari ücret düzeyinin altında kalacak tespitlerde bulunmuştur. Bu açıklamanın dışına yalnızca 2021 yılında çıkılırken, 2022 yılında TÜİK, yüksek enflasyon koşullarında kamuoyu baskısının da etkisiyle ilk kez bir rakam açıklamamıştır.

Sonuçlar, Türkiye'de reel asgari ücret endeksinin dönemin genelinde olumlu bir gelişme kaydettiğini ortaya koymaktadır. 2002-2022 döneminde Türkiye'de asgari ücretteki reel artış oranlarının genel ortalamasının üzerinde olduğu yıllar yerel ve genel seçim dönemlerine denk gelmiştir. Sonuçlar ayrıca Türkiye'de reel asgari ücret artış hızının ortalama ücretlerdeki artışın çok üzerinde gerçekleştiğini de işaret etmektedir. Buna karşılık, asgari ücretteki artış oranı enflasyonun neredeyse üçte bir oranında gerisindedir. Dolayısıyla Türkiye'de asgari ücret reel olarak artış gösterse de işçi sınıfını enflasyonist baskılardan koruyamamaktadır.

Çeşitli sonuçlar, Türkiye'de asgari ücretin *ortalama ücret* düzeyini işaret ettiğini açıkça göstermektedir. İlk olarak, asgari ücretin aylık ferdi maaş ve ücret gelinine oranı yüzde 60'lara yaklaşmış durumdadır. İkincisi, yapılan tahminlere göre istihdam edilenlerin en az yüzde 30'u asgari ücretle çalışmaktadır. Kimi hesaplamalarda bu oran yüzde 50'ye yaklaşmaktadır.¹⁵ Oysa sosyal devletin kurumsallaştığı ülkelerde istihdam edilenler içerisinde asgari ücretlilerin oranının düşük oranında kalması beklenmektedir. AB düzeyinde yapılan çeşitli analizler, özellikle gelişmiş ülkelerde bu oranın yüzde 10'un üzerinde olmadığını göstermektedir.¹⁶ Ancak Türkiye'de durum ve eğilim bunun tam aksidir. Ülkemizde asgari ücret, giderek işgücü piyasasında istihdam ve ücret ilişkilerinin belirleyicisi konumuna gelmektedir. Asgari ücretin ortalama ücretlere oranını gösteren Kaitz indeksi sonuçlarının gelişimi de bu açıklamayı desteklemektedir.

Asgari ücretin araçsallaştırılması, kaçınılmaz şekilde gelir dağılımını ve yoksulluğu da etkilemektedir. Türkiye'de 2009 yılından bugüne yoksulluk oranlarında genel bir

¹⁵ Bknz. Aslan, 2019; Kahveci ve Pelek, 2021 ve DİSK-AR, 2021.

¹⁶ AB ülkelerinde 2018 yılı için yayımlanan, istihdam edilenler içerisinde asgari ücretlilerin oranına ilişkin veriler incelendiğinde, en yüksek oranın yüzde 15,2 ile Slovenya'da, en düşük oranın ise yüzde 3,1 ile Çekya'da kaydedildiği görülmektedir. Diğer bazı ülkeler için kaydedilen oranlar ise şu şekildedir: Romanya yüzde 13,3, Fransa yüzde 11,6, Yunanistan yüzde 8,9 ve Almanya yüzde 6,6. Detaylı bilgi için bknz.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics#Proportion_of_minimum_wage_earners Erişim: 24.03.2023).

düşüş eğilimi görülmekle birlikte bu sorunun yapısal niteliği aşılamamıştır. Aksine, asgari ücretin araçsallaştırılmasına dair yerleşik mantık, asgari ücretlilerin çalışan yoksulluğu sorunuyla yüzleşmesine neden olmaktadır. Yoksulluğa ek olarak, Türkiye’de kişisel gelir dağılımı da adaletsizdir. Geride bıraktığımız yirmi yılda bu konuda yapısal iyileşmeyi işaret eden hiçbir gelişme yaşanmamıştır. Hem gelir dağılımında nüfusun yüzde 20’lik dilimlerine göre elde edilen sonuçlar hem de Gini katsayısının gelişimi bu gerçeği doğrular niteliktedir.

Asgari ücretin amacı, emek ve sermaye arasındaki bakışsımsız güç ilişkisine işçi sınıfı lehine müdahale etmektir. İşgücü piyasasında emeğin korunmasına ilişkin neredeyse tüm göstergelerin olumsuz bir eğilim izlediği, koruyucu düzenlemelerin esnetildiği bir dönemde asgari ücret giderek daha önemli hale gelmektedir. Buna karşılık Türkiye’de asgari ücret, araçsallaştırılmış niteliğiyle bu amacı karşılamaktan uzaktır. Araçsallaştırma konusundaki sonuçların yanı sıra, Türkiye’de asgari ücret uygulamasının niteliğinden kaynaklanan farklı sorunlar da bulunmaktadır. Bunlar; uluslararası normlara aykırılıktan ve sendikalaşma düzeyinden ileri gelmektedir.

Asgari ücretin hesaplanmasında işçinin yalnızca kendisinin değil ailesinin de dikkate alınması, ILO belgeleri başta olmak üzere çeşitli uluslararası normlarda üzerinde ısrarla durulan bir konudur. Buna rağmen Türkiye’de asgari ücret işçiyi ve ailesini değil işçinin kendisini kapsayacak şekilde belirlenmektedir. Türkiye’de sendikal örgütlenmede yaşanan gerileme, asgari ücretin araçsallaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Sendikalaşma oranının ve toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin düşüklüğü, asgari ücret düzeyinin belirlenmesinde işçi sınıfının gücünü zayıflatan en önemli unsurlardan biridir. Sendikalaşma oranının ortalama yüzde 8,6 düzeyinde gerçekleştiği, toplu iş sözleşmesi kapsamındakilerin ortalamasının ise yüzde 8,1’de kaldığı 2002-2022 yılları arası dönemde asgari ücret uygulaması, işçi sınıfı içerisinde özel gereksinimi bulunan güvencesiz grupları korumak bir yana, sınıfın geneli için güvencesizliğin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de asgari ücret, her geçen yıl bir toplumsal uzlaşma konusu olmaktan uzaklaştırılmaktadır.

Kaynakça

- Akgül, O. (2016). Türkiye’de Asgari Ücretin Mahzurlu Alanları ve Öneriler, *Emek ve Toplum Dergisi*, 5(5), 96-127.
- Aslan, G. (2019). Türkiye’de Asgari Ücretli Çalışan Sayısı ve Ücret Seviyelerinin Değişimi, *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, 9(1), 151-159.
- Bahçe, S., Yücesan-Özdemir, G., Voyvoda, E., Özdemir, A.M., Candan, M.A., Kurt, İ.H. (2011). *Emek Politikaları Ne Oluyor Ne Yapmalı?*, Ankara: Belediye-İş Yayınları.
- Boratav, K. (2007). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2005)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Chen, Y. ve Teulings, C. (2021). What is the Optimal Minimum Wage?, *CEPR Press Discussion Paper* No. 17.026.
- Dingeldey, I., Schulten, T. ve Grimshaw, D. (2021). Minimum wage regimes in Europe and selected developing countries. *Minimum Wage Regimes* (Eds. I. Dingeldey, D. Grimshaw, T. Schulten), 1-16, New York: Routledge Publications.
- DİSK-AR (2018). *2019 Asgari Ücret Gerçeği Raporu*, İstanbul: DİSK Yayınları.
- DİSK-AR (2019). *Asgari Ücret Raporu 2020*, İstanbul: DİSK Yayınları.
- DİSK-AR (2020). *Salgın Günlerinde Asgari Ücret Gerçeği Araştırması 2021*, İstanbul: DİSK Yayınları
- DİSK-AR (2021). *Asgari Ücret Gerçeği Araştırması 2022*, İstanbul: DİSK Yayınları.
- Erdogdu, S. (2014). Türkiye’de Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararlarında İşçi ve İşveren Temsilcilerinin Yaklaşımları (1969-2013), *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 16(2), 3-37.
- Erdut, Z. (2003). İş Yasası Tasarısının Değerlendirilmesi. *Çalışma İlişkilerinin Kuralsızlaştırılmasında Sürdürülebilirlik Arayışları: Esnekliğe Meşruluk Kazandırma ve Yasallaştırma Girişimi Sempozyumu Kitabı*, Ankara: Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komitesi Yayınları.
- Gül Yücel, K. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Asgari Ücret Uygulamasının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi, *Politik Ekonomik Kuram*, 3(2), 338-363.

- Güler, M.A. (2020). *Birikim, Düzenleme ve Sosyal Devletin Dönüşümü*, Ankara: TAEM Yayınları.
- Güven, A., Mollavelioğlu, Ş., Çakar Dalgıç, B. (2011). Asgari ücret istihdamı artırır mı? 1969-2008 Türkiye örneği, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38(2), 147-166.
- Harvey, D. (2015). *Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz*, İstanbul: Metis Yayınları.
- International Labour Organization (2016). *Minimum Wage Policy Guide*, Geneva: ILO Publications.
- International Labour Organization (2020). *Global Wage Report 2020-21: Wages and minimum wages in the time of Covid-19*, Geneva: ILO Publications.
- Kahveci, M. ve Pelek, S. (2021). Asgari Ücret ve Politika: Asgari Ücreti Seçimler mi Belirliyor? *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Dergisi*, 54(1), 99-131.
- Korkmaz, A. (2004). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye'de Asgari Ücret: 1951-2003, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-69.
- Kutal, M. (1965). Türkiye'de Asgari Ücret Mevzuat ve Tatbikatının Tahlili, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 7(1), 52-108.
- Kutal, M. (2007). Türkiye'de Asgari Ücretle İlgili Sorunlar (2007), *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53(1), 55-64.
- Marx, K. (2006). *Kapital Cilt II*, Ankara: Sol Yayınları.
- Öçal, M., Korkmaz, A. (2019). Bir Sosyal Politika Analizi: Türkiye'de Asgari Ücret Uygulaması, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 76(1), 181-212.
- Özdemir, A., Mercan, M., Erol, H. (2012). Türkiye Emek Piyasasında Belirlenmiş Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi, *TİSK Akademi*, 12(2), 35-53.
- Sayın, A.K. (2019). ILO Normları Bakış Açısı ile Dünyada ve Türkiye'de Asgari Ücret Uygulamaları, *Çalışma ve Toplum*, 13(3), 1877-1916.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Gizem Can Yayınları.
- Talas, C. (1976). *Sosyal Ekonomi*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Ankara: Bilgi Kitabevi Yayınları.
- Türcan Özşuca, Ş. (2004). Asgari Ücret, İşsizlik ve Yoksulluk, *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 5(17), 9-13.
- Yentürk, N, Kepenek, Y. (2009). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, B., Terzi, H. (2006). Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Asgari Ücretin Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 121-137.
- Yücesan-Özdemir, G., Özdemir, A.M. (2008). *Sermayenin Adaleti: Türkiye'de Sosyal Politika*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- <https://arastirma.disk.org.tr/?p=9016>
- <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>
- <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2018-30755>
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics#Proportion_of_minimum_wage_earners
- https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
- <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>
- <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/51be16f6-e91d-439d-b4d9-6be041c28122/language-en/format-PDF>
- <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=rmw>
- <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>
- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
- <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C131

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Mehmet Atilla GÜLER (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Mehmet Atilla GÜLER (100%)

EKLER

Ek 1. Veri Kaynakları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	KAYNAK
Reel asgari ücret-ABD doları (A)	6.352	6.760	8.821	9.190	9.111	9.052	8.908	9.136	9.223	9.500	9.758	9.937	10.064	10.492	12.956	12.581	12.348	13.515	13.846	14.073	OECD
Reel asgari ücret endeksi	100	106	139	145	143	143	140	144	145	150	154	156	158	165	204	198	194	213	218	218	(A)'dan hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır
Reel asgari ücret artış oranı		6,4	30,4	4,2	-0,8	-0,6	-1,6	2,6	0,9	3	2,7	1,8	1,3	4,2	23,5	-2,9	-1,8	9,4	2,4	1,6	(A)'dan hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır
Yıllık reel ortalama ücret-ABD Doları (B)					21840	22591	22468	22723	23292	23667	24618	25749	26631	27308	30653	30076	30611	32625	32483		OECD
Yıllık reel ortalama ücret artış oranı		-0,5	-0,7	1,6	0,3	1,2	0,5	2	-0,5	0,7	1,5	1,2	0,2	0,6	-0,8	-0,4	-0,3	2,1	-1,5	2,8	(A)'den hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır
Asgari ücret/TL (C)	163	256	303	350	380	403	482	527	577	630	701	773	846	949	1300	1404	1603,12	2213	2324,7	2825,9	DİSK-AR
Asgari ücret/Dolar	109	172	213	261	266	310	374	340	385	377	392	407	386	349	430	385	333	390	312	285	(C)'den hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır
Net asgari ücret/TÜİ K asgari geçim düzeyi		78,4	76,3	83	74,9	68,3	74,6	73,2	72,4	70	72,2	75,4	70,2	66,6	81,3	83,9	84,6	91,3	99,7	112,7	DİSK-AR
Enflasyon oranı	45,0	21,6	8,6	8,2	9,6	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5	8,9	7,5	8,9	7,7	7,8	11,1	16,3	15,2	12,3	19,6	OECD
Asgari ücret/Kişi başına düşen GSYH	51,7	51,9	60,3	59	55,5	54,4	53	58,4	56	51,8	52,1	50,1	49,7	49,4	59,7	54,7	52,8	58,7	58,3	54,5	DİSK-AR
Kaitz endeksi					0,42	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,39	0,38	0,38	0,42	0,42	0,40	0,41	0,43		(A) ve (B) den hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır
Görelî yoksulluk oranı								16,9	16,9	16,1	16,3	15	15	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15	14,4	TÜİK
Sürekli yoksulluk oranı								18	18,5	16	16	13	15,1	15,8	14,6	14	12,7	12,7	13,7	13,8	TÜİK
En düşük %20								5,6	5,8	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	TÜİK
İkinci %20								10,3	10,6	10,6	10,6	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	TÜİK
Üçüncü %20								15,1	15,2	15,3	15,3	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	TÜİK
Dördüncü %20								21,6	21,7	21,7	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	TÜİK
En yüksek %20								47,6	46,4	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	TÜİK
Gini katsayısı								0,415	0,402	0,404	0,402	0,4	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,41	0,401	TÜİK